

Засоби персональної ідентифікації військовослужбовців країн-учасниць Першої світової війни (1914 – 1918 рр.)

Скопненко Богдан Олександрович

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу
«Історія України у ХХ ст.» Національного музею історії України
вул. Володимирська, 2, м. Київ, 25025
e-mail: Sko-bogdan@i.ua
ORCID: 0000-0001-5678-0657

В статті розглянуто історію застосування засобів безпосередньо призначених для встановлення осіб померлих, або ж тяжкопоранених солдат, які використовувались у збройних силах країн учасниць Першої світової війни. Досліджено особливості використання та еволюції засобів персональної ідентифікації військовослужбовців у арміях Антанти та Троїстого союзу з 1914 по 1918 рр..

Ключові слова: ідентифікаційний знак, військовослужбовець, Перша світова війна, жетон, бойові дії, медальйон, облік.

Средства персональной идентификации военнослужащих стран-участниц Первой мировой войны (1914 – 1918 гг.)

Скопненко Богдан Александрович

Кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник
отдела «История Украины в ХХ ст.»
Национального музея истории Украины
ул. Владимирская, 2, Киев, 25025
e-mail: Sko-bogdan@i.ua
ORCID: 0000-0001-5678-0657

В статье рассмотрена история применения средств непосредственно предназначенных для установления лиц умерших, или тяжело раненых солдат, которые использовались в вооруженных силах стран-участниц Первой мировой войны. Исследованы особенности использования и эволюции средств персональной идентификации военнослужащих в армиях Антанты и Тройственного союза с 1914 по 1918 гг.

Ключевые слова: идентификационный знак, военнослужащий, Первая мировая война, жетон, боевые действия, медальон, учет.

Means of personal identification of servicemen of the countries participating in the First World War (1914-1918)

Skopnenko Bogdan

*PhD in historical sciences, Leading Researcher at the
National Museum of Ukrainian History
Volodymyrs'ka St., 2, Kyiv, 25025
e-mail: Sko-bogdan@i.ua
ORCID: 0000-0001-5678-0657*

The article deals with the history of the use of means directly intended for the identification of dead or hard-willed soldiers used in the armed forces of the countries of the First World War. The peculiarities of the use and evolution of the means of personal identification of servicemen in the armies of the Entente and the Triple Alliance from 1914 to 1918 were investigated.

Keywords: identification mark, serviceman, First World War, badge, fighting, medallion, account.

Перша світова війна стала катастрофою світового масштабу. Військовим конфліктом, який був не схожим на жодну з попередніх воєн за всю світову історію. Величезні армії по різні боки фронту створюють цілі мережі інженерних споруд, війна стає позиційною. Зростає роль автоматичної стрілецької зброї та артилерії. Використання величезної кількості новітніх на той час видів озброєнь спричинило докорінні зміни в тактиці, стратегії та методах ведення війни [1]. Війна стає глобальною, щоденно в боях гинуть десятки тисяч військовослужбовців різних протиборчих блоків. Величезна кількість солдатів залишаються непохованими на полях війни. З'являється необхідність у вдосконаленні системи обліку незворотніх втрат [2]. Зміни в тактиці ведення бою та запровадження більш досконалих видів озброєння спричиняють своєю чергою зміни в забезпеченні солдата військовим спорядженням та запровадження різноманітних засобів персональної ідентифікації, які були покликані виконувати досить практичну і прагматичну функцію – надати максимальну інформацію про свого важкопораненого або ж загиблого власника. Саме в ході Першої світової війни масштабне використання солдатських ідентифікаційних жетонів відбулося вперше.

Науковий інтерес до питання історії використання солдатських ідентифікаційних знаків виявляють переважно західноєвропейські дослідники. Німецький дослідник Хьойдал торкався у своїх дослідженнях питання історії запровадження засобів ідентифікації військовослужбовців німецької армії, а також їхньої

трансформації та вдосконалення протягом Першої світової війни [7; 8]. Питанням історії запровадження ідентифікаційних жетонів у російській імператорській армії у період з кінця XIX ст. до лютого 1917 р. займався С. Федосєєв [6].

Уперше запропонував ввести персональні жетони для вояків прусський лікар у чині генерала Ф. Лоеффлер. У книзі «Прусська військово-медична служба та її реформа» Ф. Лоеффлер запропонував зробити обов'язковим носіння ідентифікаційних жетонів з жести для солдат та офіцерів пруської армії. На цьому жетоні генерал пропонував набивати назву військової частини, у якій проходив службу солдат або офіцер, а також його особистий номер за списками особового складу вищезгаданої частини. Аргументацію Ф. Лоеффлер підібрав більш вдалу ніж «берлінський чоботяр», а саме: він посилався на конкретний сумний досвід австро-пруської війни 1866 р., коли після битви під Кьоніггрецом із 8893 загиблих солдат і офіцерів пруської армії було ідентифіковано тіла тільки 429 [4, с. 29–34]. До Ф. Лоеффлера прислухались у військовому міністерстві і 29 квітня 1869 р. видали об'ємне розпорядження про санітарну службу в армії під час війни, окремих пункт якого зобов'язував кожного солдата та офіцера носити під уніформною натільний жестяний знак, на якому вказувалась військова частина, у якій він проходив службу, а також його номер за списками особового складу частини.

З книги Ф. Лоеффлера запозичили і першу офіційну назву для ідентифікаційного жетону – «рекогносцирувальний знак» (Recognoscierungsmarke) [9, с. 271–273]. Цей знак мав прямокутну форму з дещо заокругленими краями. У верхній частині знака були пробиті два отвори для шнура. Передбачалось, що написи на жетоні власник набиватиме власноруч, проте на практиці до цього залучали «майстрів» на місцях.

Солдати отримували ідентифікаційні жетони безкоштовно, а офіцери були зобов'язані їх купувати. На відміну від солдатських, ідентифікаційні жетони офіцерів були іменними – на них набивалися звання та прізвище офіцера, а дещо нижче – військова частина, у якій він проходив службу. Крім того офіцери часто «декорували» свої ідентифікаційні знаки: написи на них часто не набивалися, а наносилися методом гравіювання, поверхня знака хромувалась, іноді навіть покривалась сріблом.

Такий ідентифікаційний жетон був характерним для німецької армії на початковому етапі Першої світової війни в 1914 р. Згодом (після 1914 р.) набуває поширення величезна кількість ідентифікаційних жетонів, які мали різну форму (круглу, овальну, прямокутну), різну кількість отворів для шнурка, різнилися за способом нанесення інформації та були виготовлені з різних металів [9, с. 271–273]. Разом з ізбільшенням чисельності німецької армії пропорційно зростає і кількість проблем, пов'язаних з персональним обліком військовослужбовців. Зокрема, під час переведення військовослужбовця з однієї до іншої частини з'являлася необхідність видати новий жетон, у якому вказувалось «актуальне»

місце служби. У зв'язку з цим з'явилася потреба у виготовленні величезної кількості нових ідентифікаційних жетонів. Тому в серпні 1915 р., згідно з постановою Пруського військового міністерства, запроваджувалось використання ідентифікаційного жетона який за розмірами був більшим від своїх попередників, для того щоб вказати більше персональних даних власника (Додаток 2.). Жетон, як і раніше, мав овальну форму, але розміри його відтепер були близько 7 на 5 см [10]. На нього наносилось ім'я військовослужбовця, рік народження, місце призову та місце служби. Крім того, відтепер при переведенні військовослужбовця з одного місця служби на інше, інформація про попередній підрозділ закреслювалася, а поряд набивалася нова. Це значною мірою удосконалило систему обліку персональних даних, проте не вирішувало проблеми ідентифікації тіл загиблих солдатів. У разі загибелі військовослужбовця жетон вилучався, і це унеможливлювало повторну ідентифікацію тіла. (Див. додаток 1).

Перші спроби вирішення цієї проблеми були зроблені «на місцях» на рівні полку/роти. Дані про військовослужбовця на жетонах зразку 1915 р. дублювалися та розділялися певною розмежувальною лінією. Зроблено це було для того, щоб у разі необхідності зламати жетон залишивши одну його половину на тілі військовослужбовця з метою його повторної ідентифікації в майбутньому [7, с. 9–11]. Така «місцева ініціатива» була дуже логічною та необхідною, але існували і певні незручності: жетон було важко зламати вручну по умовній роздільній лінії, а ще важче зробити це акуратно. Тому вже в листопаді 1916 р. Пруським військовим міністерством було затверджено нову форму засобу персональної ідентифікації (далі – ЗПІ) [5, с. 142–146] військовослужбовця в німецькій армії. Роздільна лінія на бланках нових жетонів штампувалася під час їхнього виробництва. У такій офіційно затвердженій формі німецький ідентифікаційний жетон проіснував до кінця Першої світової війни та певний час після її завершення (до 1926 р.). Така модель солдатського жетона послугувала своєрідним прототипом для ЗПІ в багатьох сучасних арміях світу.

Варто зауважити, що використання поряд з жетоном нового зразку жетонів старих зразків було досить поширеним явищем до завершення війни. Як зразок ідентифікаційний жетон, затверджений Пруським військовим міністерством у 1915 р., було використано арміями союзних Німеччині у межах Четверного союзу Болгарії та Туреччини з 1916 р., хоча в турецькій армії мали місце непоодинокі випадки використання пруського ЗПІ зразка 1878 р.

У французькій армії питання ідентифікації загиблих та тяжкопоранених військовослужбовців уперше стало гостро під час аналізу невдалої для Франції війни з Пруссією 1870–1871 рр.. Французькою медичною службою було зіставлено статистичні данні щодо кількості неідентифікованих тіл військовослужбовців французької та пруської армії. Зважаючи на велику кількість неідентифікованих у ході бойових дій французьких солдатів, було прийняте рішення про за-

провадження спеціального шийного ідентифікаційного жетону. Офіційно його використання було введено з вересня 1881 р.. Жетон являв собою металевий (алюміній або сталь) диск овальної форми розміром 30 на 20 мм з одним отвором для кріплення шнура [10]. Жетон містив інформацію: на лицьовій стороні – прізвище та ім'я військовослужбовця та рік посталення на облік щодо виконання загального військового обов'язку. На звороті було зазначено місце звідки було призвано військовослужбовця (військовий округ) та його особистий номер.

З 14 травня 1915 р. французьким військовим міністерством було здійснено замовлення другого ідентифікаційного жетона (дублюючого), який мав удосконалити систему ідентифікації загиблих [10]. Другий жетон був майже ідентичний першому, окрім того, що мав два отвори для шнурка. Існують різні приклади носіння цих жетонів: на зап'ясті, під мундирним форменим одягом або просто підв'язуючи його до вже наявного шийного жетона (за британським зразком після 1916 р.). З 27 травня 1916 р. було вирішено використовувати для виготовлення ідентифікаційних жетонів сплав міді та цинку (мельхіор) замість алюмінію або сталі, які набагато швидше піддавались корозії.

У травні 1918 р. запроваджувався ідентифікаційний жетон нового зразка, у якому за прикладом німецького ідентифікаційного жетона, була нанесена перфорована роздільна лінія, яка розмежовувала продубльовані на обох частинах персональні дані. Передбачалось одну частину жетона лишати на тілі загиблого солдата, іншу – використовувати для обліку втрат. У деяких випадках жетон зразка 1881 р. продовжували носити разом з новим. Нові диски мали розмір 30 на 40 мм. Для їхнього виготовлення використовувались різні матеріали: алюміній, сталь, мельхіор (є випадки виготовлення зі срібла). Такий тип ЗПП використовувався у французьких збройних силах до 60-х р. XX століття.

Ідентифікаційний жетон французького зразка 1881 р. був найпоширенішим ЗПП в роки Першої світової війни і використовувався арміями таких країн: Сербія (з 1915 р.), Бельгія (з 1915 р.), Чехословаччина (використовувався бійцями чехословацького легіону), Польща (використовувався жетон зразка 1918 р. у 1918–1920 рр.), Греція, Сіам (з 1918 р.) [10].

Зважаючи на негативний французький досвід у франко-пруській війні 1870–1871 рр., який було детально проаналізовано бельгійськими військовими, у Бельгії в 1889 р. було запроваджено власний ЗПП у вигляді металевого жетона, який дуже нагадував французький зразка 1881 р., проте мав певні відмінності. На відміну від французького бельгійський жетон мав дещо видовжену форму та спеціальне вушко для кріплення шнура, крім того, інформація про взяття на військовий облік тут відсутня, натомість є інформація про рід військ, до якого належав власник.

Після окупації німецькими військами значної частини бельгійської території, на якій було зосереджено лівову частку промислового виробництва, забезпечення бельгійської армії всім необхідним військовим спорядженням лягало на

плечі союзників.

З часом німецький досвід перейняли й інші європейські країни. Франція в 1881 р. та Бельгія в 1891 р. запровадили застосування ЗПІ у своїх збройних силах незабаром після Німеччини. Так, ідентифікаційні жетони було запроваджено в 1902 р. в Російській та Австро-Угорській імперіях, у 1907 р. їх почали використовувати в Британській імперії, з 1906 р. – у США, з 1915 р. в італійській армії.

У збройних силах Австро-Угорської імперії спеціальні ідентифікаційні медальйони були запроваджені в 1902 р.. Медальйон («Legitimationscapsel») являв собою мідну або латунну прямокутну коробочку розміром 30 на 50 мм зі спеціальним вушком для шнурка (Додаток 3). Усередині знаходилась паперова вкладка заповнена німецькою мовою для кайзерівських військ (Kaiserliche und konigliche Arme) та угорською для гонведів (угорських військ). Вкладка містила в собі максимальну інформацію про власника: назва військової частини, рік постановки на військовий облік, місце призову, рік народження, рідне місто, релігійна належність, медичні записи, серед яких були відомості про щеплення та поранення. Своєрідна мініатюрна версія військово-облікового документа. Через нестачу латуні в ході війни з 1915 р. почали використовувати ідентифікаційну капсулу, виготовлену з цинку (Див. додаток 2).

Італійська армія була однією з небагатьох європейських армій, які до вступу в Першу світову війну взагалі не мали спеціальних ідентифікаційних жетонів для військовослужбовців. У ході бойових дій необхідність запровадження таких ідентифікаційних засобів стала очевидною. За зразок для італійського ЗПІ було взято ідентифікаційний медальйон збройних сил найближчого сусіда та ворога – Австро-Угорщини. Італійський медальйон був дещо менший від австро-угорського. Розміри мав 30 на 40 мм. Виготовлений був із жести й містив у собі паперову вкладку з персональними даними військовослужбовця.

Мало місце використання подібних жетонів і в російській армії. Варто зауважити, що суперечки стосовно часу появи подібних «смертників», які дозволяли ідентифікувати загиблих солдат, ведуться досить давно. Так у «Історії лейб-гвардії егерського полку за 100 років. 1796–1896 рр.», яка була написана офіцерами полку та видана у Санкт-Петербурзі в 1896 р., вперше міститься згадка про появу ідентифікаційних жетонів [6, с. 5–7]. Зокрема, там повідомляється про те, що в 1877 р., коли полк готувався до відправки в Болгарію під час російсько-турецької війни 1877–1888 рр., усі солдати та офіцери полку отримали металеві жетони на шнурку. Жетони містили інформацію про назву полку, номер батальйону, роти та особистий номер військовослужбовця. Проте вагомих підтверджень цього факту, як документальних, так і матеріальних, наразі виявити не вдалося.

Згідно з проектом статуту внутрішньої служби 1902 р. «нижнім чинам» Російської імператорської армії (далі – РІА) було присвоєно особисті номери для спрощення ведення обліку особового складу. У пояснювальній записці до

проекту статуту внутрішньої служби вказувалось, що ім'я та прізвище військовослужбовця, які до цього часу використовувалися для клеймування спорядження, відтепер замінювались особистим номером. Крім того, у вищезгаданій пояснювальній записці зазначалося: – «...крім клеймування речей нижніх чинів, номера забезпечать у військовий час визначення особи вбитих та важкопоранених...». Тому, зважаючи на вищевказане, можна з впевненістю говорити про те, що принаймні до 1902 р. не існувало жодних спеціальних «статутних» знаків, призначенням яких була ідентифікація вбитих та важкопоранених.

Крім введення особистих номерів, передбачалось запровадження спеціальних «звільнювальних» знаків, завдяки яким спрощувався контроль за нижніми чинами, які перебували за межами казарм. У 1909 р. т. зв. «звільнювальні» знаки були замінені на «особисті», так як назва «особистий» (Додаток 1.) більше відповідала їхній суті та призначенню – слугувати посвідченням особи військовослужбовця [6, с. 10]. Деякими дослідниками озвучують версію, згідно з якою вже в роки Першої світової війни «особистими» знаками послуговувались як засобами ідентифікації. І така версія цілком має право на існування, оскільки, згідно зі статтями Статуту внутрішньої служби, усім нижчим чинам, які перебували у звільненні або у відрядженні, видавались т. зв. «особисті» знаки, у випадку ж бойових дій усі нижні чини знаходилися в довготривалому відрядженні, визначити точну тривалість якого не було жодної можливості. Зважаючи на це, «особисті» знаки були видані всім. Ще одним аргументом на користь даної версії може слугувати факт виявлення великої кількості «особистих» знаків на місцях бойових дій у 1914–1918 рр.. Абсолютно логічно, що т. зв. «особисті знаки», які вже були в наявності в особового складу, крім того були виготовлені з металу та містили в собі всю необхідну інформацію про військовослужбовця (назву військової частини, номер підрозділу та особистий номер власника за списками частини) використовувалися для встановлення особи вбитих, або важкопоранених солдат. Однак, як це не дивно, офіційно в масштабі армії наказу про таке використання т. зв. «особистих знаків» в умовах ведення бойових дій не існувало (*Див. додаток 3*).

Відсутність офіційно затверджених («статутних») ідентифікаційних знаків в умовах ведення бойових дій спонукала появу в окремих підрозділах їхніх «нестатутних» заміників. Так, наприклад, у 1-й гренадерській артилерійській бригаді РІА як ЗПП були виготовлені мідні «іконки», на фронтальній стороні яких було зображення Богородиці, а на звороті було вказано назву військової частини, номер батареї та особисті дані солдата (прізвище, ім'я, назва губернії, повіту, а також населений пункт, з якого було призвано військовослужбовця). «Іконка» мала невеликий отвір для мотузка, таким чином було передбачене її носіння під мундирною одежею на грудях. Деякі інші за формою «нестатутні» ідентифікаційні жетони використовувалися військовослужбовцями 26-го Сибірського стрілецького полку [6, с. 23]. Вищезгадані жетони не є особистими

знаками, оскільки на них відсутні особисті номери військовослужбовця за списками підрозділу.

Ведення бойових дій у ході Першої світової війни неминуче було пов'язано з величезною кількістю загиблих військовослужбовців. Це своєю чергою спонукало військово командування до пошуку шляхів удосконалення ведення обліку незворотних втрат. Тому, зважаючи на досвід німецької, австро-угорської, французької, британської та інших армій, командування Російської імператорської армії на третій рік війни зрозуміло необхідність запровадження спеціальних «ідентифікаційних знаків». У січні 1917 р., незадовго до краху імперії, цар Микола II підписує указ, про введення у військах особливих шийних знаків для визначення особи вбитих та поранених, а також для здійснення позначок про нагородження нижніх чинів. Знак являв собою медальйон, надзвичайно схожий із тим, яким послуговувались у австро-угорській армії. Складався з двох половинок та містив у собі вкладиш з пергаментного паперу, на якому записувались особисті данні нижнього чина, як-от: звання, прізвище та ім'я, місце та рік народження, дата призову, соціальний стан, віросповідання, номер роти, ескадрону або сотні, номер та назва полку, батареї, дивізіону або артилерійської бригади, а також наявні нагороди.

Сам «шийний знак» мав розмір 5 x 3.3 см, а носій інформації – паперовий вкладиш – мав ще менші розміри. Зважаючи на це, записи вже на момент заповнення читалися нелегко, а в разі пошкодження водою або внаслідок високої температури, інформація практично втрачалася.

У наказі по військовому міністерству роз'яснювалося, що знак повинен виготовлятися з жести, а носити його слід під мундирною одежею на шнурку. Проте до діючої армії надійшла відносно невелика кількість таких ідентифікаційних знаків.

У Королівських збройних силах Великої Британії ідентифікаційні жетони для військовослужбовців було запроваджено 9 січня 1907 р. [10]. Запроваджувався алюмінієвий диск 35 мм у діаметрі, носіння якого для військовослужбовця передбачалось навколо шиї під форменим одягом на шнурку довжиною 42 дюйми. Жетон містив інформацію про особистий номер військовослужбовця за номером у списку особового складу підрозділу, назву військової частини (полку), військово звання та релігійну належність (конфесію) військовослужбовця. Такий варіант ідентифікаційного знака проіснував, щоправда з незначними змінами, до 21 серпня 1914 р. З початком Першої світової війни алюмінієві жетони було вирішено змінити на жетони з вулканізованого азбестового волокна. Новий ідентифікаційний жетон мав круглу форму, його діаметр становив 35 мм. Проте суттєвим недоліком такого варіанта ідентифікаційного знака було те, що в разі вилучення його з тіла загиблого військовослужбовця з метою ведення обліку надалі це тіло ідентифікувати було неможливо, тобто це унеможливило повторну ідентифікацію під час перепоховання в майбутньому. Зважаючи на це,

у вересні 1916 р. було прийнято рішення про запровадження жетона, який лишався на тілі військовослужбовця для майбутньої ідентифікації. Другий жетон також було виготовлено з азбестового волокна, але колір його мав зелено-коричневий відтінок, мав він восьмикутну форму, розмір становив 30 на 35 мм. Цей ідентифікаційний жетон отримав офіційну назву: «ідентифікаційний жетон №1 зелений». Жетон запроваджений у 1914 р. офіційно відтепер називали «ідентифікаційний жетон №2 червоний». Носити жетон №1 було передбачено на довгому шнурку навколо шиї, при цьому жетон №2 прикріплювався до жетона №1. №1 лишався на тілі загиблого солдата, а №2 вилучали з метою ведення обліку. До завершення Першої світової війни ідентифікаційний жетон Королівських збройних сил лишався загалом незмінним.

Намагання запровадити засоби ідентифікації для військовослужбовців у США сягають ще періоду громадянської війни 1861–1865 рр., проте офіційно їх так і не було запроваджено, незважаючи на велику кількість ЗПІ, які були виготовлені військовослужбовцями в приватному порядку. Численні приклади використання «нестатутних» ЗПІ військовослужбовцями армії США мали місце в роки громадянської та іспано-американської війни. Офіційно ідентифікаційний жетон в армії США було запроваджено 20 грудня 1906 р. згідно з наказом Міністерства Збройних Сил північноамериканських Сполучених Штатів за номером 204. Наказ зобов'язував усіх солдатів і офіцерів носити круглий алюмінієвий диск діаметром 30 мм, на якому було вибито ім'я солдата, військове звання, підрозділ, а також літери «USA». Було передбачено носіння такого жетона на тонкій бавовняній стрічці на шиї. Через надзвичайну схожість нового ідентифікаційного жетону з тими, що використовувались на ошейниках собак, цей засіб ідентифікації отримав неофіційну назву «dog-tag». Якщо військовослужбовець втрачав свій жетон, то новий він купував за власні кошти. У разі переведення до іншої військової частини або ж підвищення у званні стара інформація затиралась, а поверх неї набивалась актуальна. Карбування позначень на жетонах здійснювалась безпосередньо у військовій частині. Досить часто це робив сам власник, тому на жетонах цього періоду, окрім обов'язкової інформації, можна натрапити будь-які додаткові данні, які стосувались військовослужбовця.

У 1910 р. було випущено жетон, який був загалом ідентичний моделі 1906 р., за винятком того, що мав дещо більший розмір – 35 мм у діаметрі. З 6 липня 1916 р. запроваджувався другий («дублюючий») жетон. У разі загибелі американського солдата один жетон передавався командирі підрозділу для реєстрації втрат, другий лишався з тілом військовослужбовця. Схожий порядок зберігається в армії Сполучених Штатів і до сьогодні.

ЗПІ військово-морського флоту та корпусу морської піхоти США відрізнялись від загальноармійських. Для їхнього виготовлення використовувався мідно-нікелевий сплав. Мали вони овальну форму. Їхнє носіння стало обов'язковим згідно з наказом військово-морським силам Сполучених Штатів № 294 від 12 травня 1917 р. Особливістю «морського» жетона було те, що на його реверсі кислотою витравлювався відбиток пальця.

Значення дослідження засобів персональної ідентифікації важко переоцінити. Завдяки використанню солдатського ідентифікаційного жетона тисячі військово-службовців, які знайшли свою смерть на полях Великої війни, були ідентифіковані, повернуті з небуття. Велика кількість військових поховань тієї війни ще чекає на дослідників і часто ідентифікаційний жетон або медальйон є чи не єдиною можливістю для дослідника отримати будь-яку інформацію. Адже ЗП є цінним, і досить часто єдиним, джерелом персональних даних загиблого військовослужбовця. Крім того, надзвичайної актуальності набуває розгляд, аналіз та осмислення світового досвіду вирішення проблеми ідентифікації загиблих та тяжкопоранених військовослужбовців у контексті розбудови сучасних збройних сил Незалежної України.

Література:

1. *Лиддел Гарт, Б. ч. 2: Стратегия первой мировой войны // Энциклопедия военного искусства = Стратегия непрямых действий /Liddel Hart B. H. Strategy The Indirect Approach (1954) / Ред. С. Переслегина. — М.—СПб.: АСТ, Терра Фантастика, 2003. — С. 183—244.*
2. *Лиддел Гарт, Б. 1914. Правда о Первой мировой. — М.: Эксмо, 2009.*
3. *Мерніков, А. Спектор А. А. Всесвітня історія війн. — Мінськ, 2005.*
4. *Прежнецов, Я. Кенігтрецька битва 3 липня 1866 року, Санкт-Петербург, 1888. 39 с., 1 л. план. (рос.)*
5. *Скопненко, Б. Ідентифікаційні жетони військовослужбовців. Питання наукової класифікації // V міжнародна науково-практична конференція: Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки (Меджибіж 21-22.06.2018)// Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки». 2018. — С.142-146.*
6. *Федосеев, С. Личные (увольнительные) знаки русской армии и флота. — справочник. Федосеев С. — СПб, 2008 г.*
7. *Höidal, J. Deutsche Erkennungsmarken. Von den Anfängen bis heute: Mit den geheimen Codierungen (MOB-Listen) der Luftwaffe// Jean Höidal. — Patzwall: Norderstedt, 2005.*
8. *Höidal, J. Deutsche Erkennungsmarken des Zweiten Weltkrieges: Eine Einführung für Interessenten und Sammler//Jean Höidal. — Patzwall: Norderstedt, 1999.*
9. *Kraus, J. Die feldgraue Uniformierung des deutschen Heeres 1907–1918//Band 1, Verlag-Militaria,- Osnabrück 1999 (2. Auflage 2009), - S. 271-273.*
10. *O'Mara, D. Identifying the Dead: a Short Study of the Identification Tags of 1914 o–1918 // The western front association [Ел. ресурс]. — Режим доступу: //http://www.westernfrontassociation.com/the-great-war/great-war-on-land/weapons-equipment-uniform/1033-identifying-dead-short-study-identification-tags-1914-1918.html#sthash.cn6fjDLh.dpbs — Назва з екрану*
11. *ICRC - Intrenationsl Humanitarian Lo - Treaties&Documents [Ел. ресурс]. — Режим доступу - www.icrc.org/ihl.nsf - Назва з екрану.*

Додатки

Додаток 1. Ідентифікаційний жетон німецького військовослужбовця зразка 1915 р.

Додаток 2. Особистий ідентифікаційний знак збройних сил Австро-Угорщини зразка 1902 р.

Додаток 3. Особистий знак РІА зразка 1909 р.